

ks. prof. ThDr. Rastislav Adamko, PhD.
Katedra hudby
Pedagogická fakulta,
Katolícka univerzita v Ružomberku

Papiernická 1787/7
034 01 Ružomberok
rastislav.adamko@ku.sk
tel. +421 918 722 110

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Alicji Habzy
„Kultura muzyczna wybranych sanktuariów maryjnych zachodniej Lubelszczyzny.
Tradycje muzyczne i przemiany ludowej pobożności w maryjnych miejscach kultu“
napisanej pod kierunkiem dra hab. Tomasza Rokosza, prof. KUL oraz promotora
pomocniczego dra Andrzeja Gładysza

1. Ocena wyboru tematu i jego znaczenia naukowego

Temat rozprawy należy uznać za ważny, aktualny i naukowo uzasadniony. Autorka podejmuje problematykę kultury muzycznej sanktuariów maryjnych Lubelszczyzny zachodniej, która dotychczas była w literaturze przedmiotu marginalizowana lub ujmowana fragmentarycznie, głównie z perspektywy historycznej, teologicznej bądź socjologicznej. Wybór tematu odpowiada na realną potrzebę dokumentacji niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza tradycji muzycznych funkcjonujących w żywej praktyce religijnej.

Praca ma charakter interdyscyplinarny, łącząc muzykologię, etnologię, historię kultu religijnego i geografę sakralną. Rozprawa wpisuje się w nurt badań etnomuzykologicznych, poszerzając go o aspekt sanktuaryjny i regionalny, co stanowi jej istotną wartość poznawczą.

2. Ocena celów pracy i problematyki badawczej

Cele badawcze zostały sformułowane jasno i konsekwentnie, a ich realizacja jest widoczna w strukturze rozprawy. Autorka zmierza do udokumentowania kultury muzycznej wybranych sanktuariów maryjnych, analizy repertuaru śpiewów sanktuaryjnych i nabożeństw ludowych oraz do ukazania przemian pobożności ludowej w perspektywie diachronicznej. Problematyka badawcza została osadzona w szerokim kontekście historyczno-kulturowym i odpowiada przyjętemu celom.

3. Ocena struktury i kompozycji rozprawy

Rozprawa posiada logicznie zaplanowaną i przejrzystą strukturę. Składa się z wprowadzenia, pięciu rozdziałów merytorycznych, zakończenia, obszernej bibliografii oraz aneksu. Układ pracy ma charakter od ogółu do szczegółu: od zagadnień teoretycznych i historycznych, poprzez ujęcie regionalne, aż po szczegółowe analizy repertuaru muzycznego i praktyk pobożnościowych. Kompozycja pracy jest poprawna i funkcjonalna, a poszczególne rozdziały pozostają ze sobą w spójnej relacji.

4. Ocena metod badawczych i warsztatu naukowego

Autorka wykazuje bardzo dobrą znajomość metod badawczych właściwych dla etnomuzykologii i nauk o sztuce. Zastosowane metody obejmują badania terenowe (wywiady, obserwacja uczestnicząca), dokumentację nagraniową i transkrypcję muzyczną, kwerendy archiwalne oraz analizę porównawczą i interpretacyjną.

Metodologia została poprawnie dobrana do przedmiotu badań i konsekwentnie zastosowana. Na szczególne uznanie zasługuje samodzielnie zgromadzony materiał empiryczny, który stanowi istotny wkład autorki w rozwój badań nad muzyką religijną.

We wstępie i wprowadzeniu autorka precyzyjnie określa cele badawcze, uzasadnia wybór tematu oraz szczegółowo omawia stan badań, wskazując wyraźną lukę w zakresie badań nad muzyczną stroną sanktuariów maryjnych Lubelszczyzny. Przedstawia również metody badawcze, zwłaszcza etnomuzykologiczne (wywiad, obserwacja uczestnicząca, transkrypcja muzyczna, kwerendy archiwalne). Wykazuje się tutaj bardzo dobrą orientacją w literaturze przedmiotu, trafnie pokazuje luki badawcze, klarownie określa cele i metody oraz poprawnie metodologicznie osadza badania terenowe. Należy jednak stwierdzić, że wstęp jest objętościowo bardzo rozbudowany, miejscami nadmiernie szczegółowy. Jest to może również rezultat sporadycznie pojawiających się powtórzeń argumentów dotyczących braku badań nad muzyką sanktuaryjną.

W rozdziale I zatytułowanym „Maryjne miejsca święte w kulturze ludowej. Socjologiczno-historyczne uwarunkowania kultu maryjnego“ autorka umieszcza szerokie teoretyczne i historyczne zaplecze pracy. Omawia pojęcie miejsca świętego (*locus sacer*), genezę sanktuariów maryjnych, legendy etiologiczne, kult cudownych wizerunków, pielgrzymowanie oraz funkcjonowanie sanktuariów w kulturze narodowej i ludowej. Pozytywnie należy ocenić solidne, interdyscyplinarne ujęcie problematyki, dobre wykorzystanie literatury antropologicznej, historycznej i teologicznej, logiczną strukturę i jasne wywody, jak również trafne powiązanie kultu maryjnego z praktykami muzycznymi. Miejscami jednak ma rozdział charakter kompilacyjny, z niewielką liczbą odniesień bezpośrednio do Lubelszczyzny, co jednak – nota bene – uzasadnia jego funkcję wprowadzającą.

W rozdziale II („Ośrodki szczególnego kultu maryjnego na Lubelszczyźnie w pieśniach i legendach“) autorka przechodzi do ujęcia regionalnego, prezentując Lubelszczyznę jako obszar kulturowo-religijny, omawia sieć sanktuariów maryjnych regionu oraz analizuje pieśni i legendy związane z cudownymi wizerunkami Matki Bożej. W ten sposób tekst ten stanowi wyraźne przejście od teorii do badań regionalnych. Autorka w nim umiejętnie zestawia źródła historyczne z przekazami ludowymi, przy czym podkreśla rolę pieśni jako nośnika pamięci kulturowej. Analiza muzyczna pieśni jest tutaj jeszcze stosunkowo ogólna. Oprócz tego niektóre wątki mogłyby zostać bardziej pogłębione interpretacyjnie, zwłaszcza w zakresie funkcji pieśni sanktuaryjnych jako nośników lokalnej tożsamości religijnej, relacji między legendą etiologiczną a pieśnią jako jej wtórną, śpiewaną narracją, a także symbolicznego odczytania cudownych wizerunków obecnych w tekstach pieśni. Wzmocnienia mogłaby również wymagać refleksja nad historyczną zmiennością repertuaru oraz funkcjonalnym różnicowaniem pieśni w obrębie praktyk pobożnościowych. Uwagi te mają jednak charakter postulatywny i nie podważają merytorycznej wartości rozdziału, który spełnia swoją funkcję dokumentacyjną i w sposób przekonujący wprowadza do dalszych, bardziej szczegółowych analiz zawartych w kolejnych częściach rozprawy.

Rozdział III („Chodel, Kazimierz Dolny, Księżomierz i Wąwolnica jako miejsca szczególnego kultu maryjnego“) zawiera szczegółowe monografie czterech sanktuariów zachodniej Lubelszczyzny. Autorka omawia ich historię, legendy etiologiczne, rozwój kultu oraz lokalne uwarunkowania religijne i kulturowe. Wykazuje się tutaj bardzo dobrą znajomością lokalnych źródeł, rzetelnością historyczną, dzięki czemu wyraźnie ukazuje specyfiki każdego sanktuarium, co stanowi dobre przygotowanie gruntu pod analizy muzyczne w kolejnych rozdziałach. Zauważyć jednak można, że miejscami dominuje narracja historyczna kosztem problematyki muzycznej oraz że objętość podrozdziałów dotyczących poszczególnych sanktuariów jest nierówna. Na s. 186 pojawiają się pomyłki w podanych informacjach historycznych. Konsekracja świątyni na Plebaniej górze odbyła się w 1591 roku, a nie w 1519 oraz introdukcja reformatów miała miejsce w 1627 roku, a nie w 1527. Widocznie chodzi o błędy powstałe w wyniku braku uwagi przy pisaniu liczb.

Rozdział IV („Śpiewy sanktuaryjne w wybranych maryjnych miejscach świętych Lubelszczyzny“) jest kluczowym rozdziałem pracy, zawierającym analizę repertuaru śpiewów sanktuaryjnych: pieśni na odsłonięcie i zasłonięcie cudownych wizerunków, śpiewów odpustowych, nabożeństw oraz roli chóru i ludu w praktyce wykonawczej. Za pozytywne aspekty tego rozdziału uważam: bogaty materiał źródłowy (drukowany i terenowy), poprawną metodologicznie transkrypcję i analizę muzyczną, wartościowe obserwacje dotyczące przemian tradycji wykonawczej oraz umiejętne połączenie analizy muzycznej z kontekstem społecznym i religijnym. Miejscami jednak odczuwa się nadmiar materiału opisowego kosztem syntezy. Oczekiwałem też więcej porównań między sanktuariami.

Jako swoiste uzupełnienie pracy sformułowany został rozdział V („Nabożeństwa majowe zachodniej Lubelszczyzny jako przykład żywej pobożności ludowej“) ukazując nabożeństwa majowe jako żywą i dynamiczną formę pobożności ludowej, analizując ich strukturę, repertuar oraz lokalne warianty wykonawcze w badanych parafiach. Jest to bardzo cenny materiał terenowy. Autorka w nim poprawnie zarysowuje relacje między liturgią oficjalną a praktyką ludową. Formułuje trafne wnioski dotyczące ciągłości i zmian tradycji. Rozdział jednak mógł zostać silniej powiązany z wnioskami syntetycznymi całej pracy. Odczuwa się również brak szerszego odniesienia porównawczego do innych regionów Polski.

W stosunku do wstępu i wprowadzenia zakończenie mieszczące się na zaledwie czterech stronach jawi się jako zbyt krótkie i lakoniczne. Mogłoby być bardziej rozbudowane interpretacyjnie. Autorka w nim syntetyzuje wyniki badań, potwierdzając tezę o postępujących przemianach kultury muzycznej sanktuariów, przy jednoczesnym trwaniu wybranych tradycyjnych form pobożności. W tekście jednak można znaleźć jasne podsumowanie wyników, zgodność wniosków z założonymi celami oraz wskazanie dalszych perspektyw badawczych.

5. Ocena bazy źródłowej i literatury przedmiotu

Baza źródłowa jest obszerna i zróżnicowana. Autorka wykorzystuje zarówno źródła historyczne (drukowane i archiwalne), jak i materiały wywołane w toku badań terenowych. Literatura przedmiotu została dobrana adekwatnie, obejmuje publikacje z zakresu etnomuzykologii, muzykologii, antropologii kultury, historii Kościoła oraz geografii sakralnej ziem polskich. Autorka wykazuje bardzo dobrą orientację w stanie badań i potrafi krytycznie odnieść się do istniejących opracowań. Nasuwa się jeszcze pytanie, czy można by jako źródło wykorzystać

zapisane kazania (jeśli takie istnieją) wygłoszone podczas uroczystości w poszczególnych sanktuariach? Kaznodzieje bowiem czasami cytują teksty pieśni w swoich przemówieniach.

6. Ocena merytoryczna i oryginalność rozprawy

Rozprawa prezentuje wysoki poziom merytoryczny. Autorka formułuje wnioski w sposób wyważony, oparty na analizie materiału empirycznego. Praca ma charakter oryginalny, zarówno ze względu na wybór tematu, jak i na zgromadzony materiał źródłowy oraz zaproponowane interpretacje. Wyniki badań wnoszą istotny wkład do wiedzy o kulturze muzycznej sanktuariów maryjnych i mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych badań porównawczych.

7. Uwagi krytyczne

Uwagi krytyczne mają charakter drugorzędny i nie podważają wartości rozprawy. Pierwsza dotyczy zjawiska nadmiernej objętości partii opisowych w niektórych pasażach pracy; druga nierównego rozłożenia akcentów między analizą historyczną a muzyczną w niektórych fragmentach; trzecia i ostatnia możliwości szerszej syntezy porównawczej w zakończeniu.

Pod względem językowym w pracy bardzo rzadko, ale jednak pojawiają się błędy w postaci literówek, występuje też zdanie bez zakończenia (s. 230), czy zamiana nazwy własnej (s. 260 – jest „MB Księżomierskiej“, a powinno być „MB Kazimierskiej“). Wątpliwości wzbudza poprawność zapisu melodii nr 60 (s. 308). Obecny zapis posiada dźwięk „e“, który w tonacji g-moll brzmi dosyć nienaturalnie.

Uwagi te mają charakter redakcyjno-porządkujący i mogą zostać uwzględnione na etapie przygotowania pracy do publikacji, co bardzo polecam.

8. Konkluzja

Przedłożona rozprawa doktorska mgr Alicji Habzy spełnia wszystkie wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone w obowiązujących przepisach. Autorka wykazała się dojrzałością naukową, umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań oraz bardzo dobrym opanowaniem warsztatu badawczego właściwego dla muzykologii, względnie etnomuzykologii. Należy podkreślić badawcze walory pracy i duże nagromadzenie treści. Szerokie spektrum omówionych zagadnień wskazuje na badawczą pasję autorki, co budzi podziw i uznanie. Dzięki temu rozprawa doktorska moim zdaniem zasługuje na wyróżnienie.

W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie mgr Alicji Habzy do dalszych etapów przewodu doktorskiego, w tym do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

prof. ThDr. Rastislav Adamko, PhD.

W Ružomberku, 07. 01. 2026